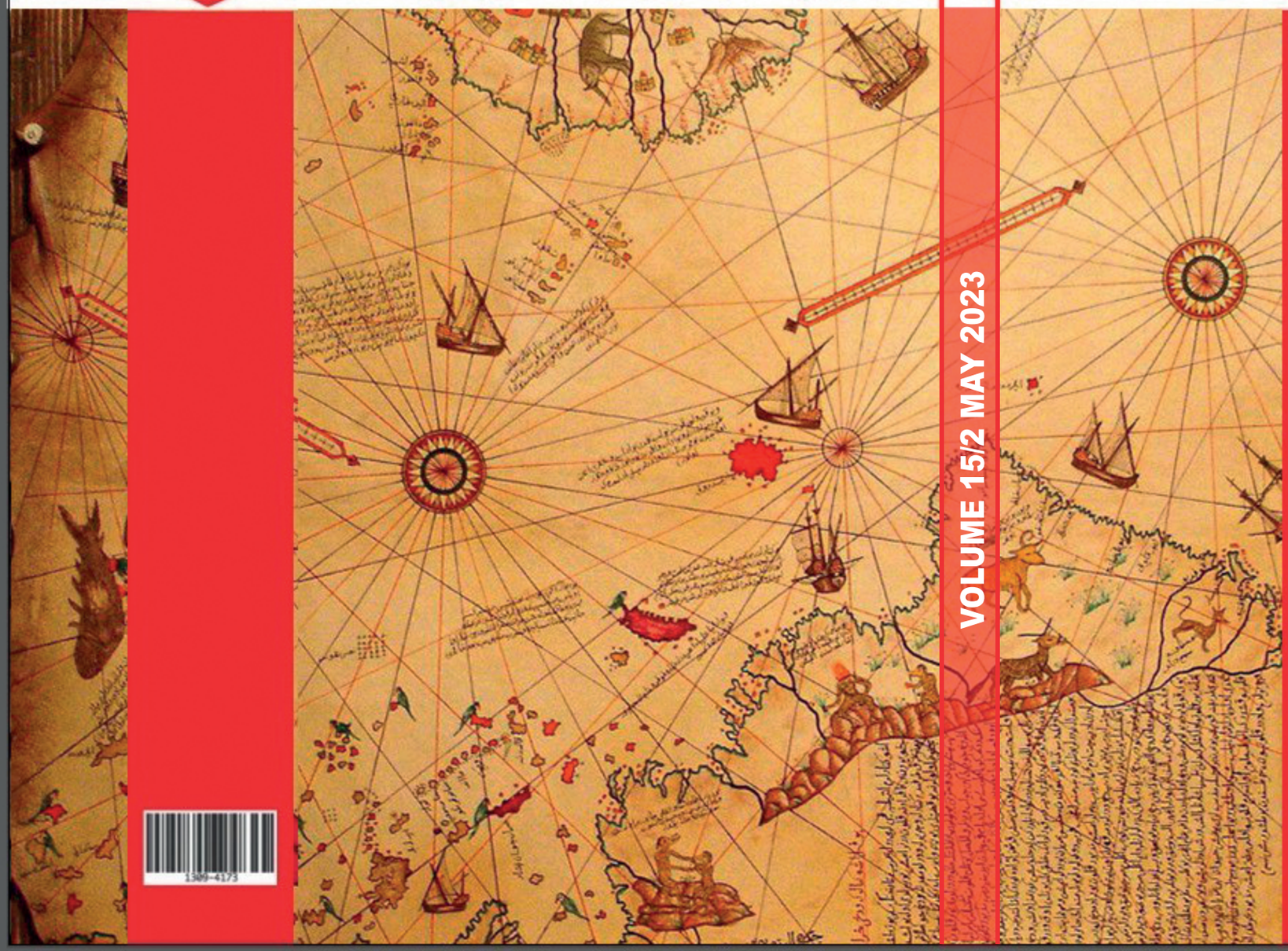
VOLUME 15/2 MAY 2023 ISSN: 1309 4173

1309-4173

HISTORY STUDIES
VOLUME 15/2 MAY 2023

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ULUSLARARASI TARİH ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Editörler
Doç. Dr. Türkan Polatcı Demirkol
Arş. Gör. Yunus Emre Çakır

History Studies

International Journal of History

Volume 15/2

Mayıs / May 2023

History Studies Dergisi üç ayda bir yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir.
History Studies Dergisi'nde yayınlanan tüm yazıların, dil, bilim ve hukuki açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları History Studies Dergisi'ne aittir.
Yayınlanan yazılar yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz.
Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir.
Gönderilen yazılar iade edilmez.

The History Studies is an international, peer-reviewed journal and published every three months.
Authors bear the sole legal responsibility for their published works in the History Studies. The History Studies has the sole ownership of copyright to all published works. No part of this publication shall be produced in any form without the written consent of the History Studies.
The Editorial Board makes the final decision to publish articles.
No article is returned to authors.

History Studies Dergisi **ULAKBİM/TR-DİZİN** üyesidir
Journal of History Studies is a member of **ULAKBİM/TR-DİZİN**

Journal of History Studies
Indexed by **EBSCO, Index COPERNICUS, ajindex.com, Academic Resource Index, SOBIAD, TEİ, THE AWOL INDEX and Index ISLAMICUS**

History Studies

International Journal of History

ISSN: (Print) 1309 - 4688 - (Online) 1309 - 4173

Editörler
Doç. Dr. Türkan POLATCI DEMİRKOL
Arş. Gör. Yunus Emre ÇAKIR

Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Çankırı/Türkiye

E-posta: history@historystudies.net
Web: http://www.historystudies.net/
https://dergipark.org.tr/tr/pub/historystudies

We Use Plagiarism Detection

:::plagium™

HISTORY STUDIES
Uluslararası Hakemli Dergi / International Journal of History

Sahibi / Owner
Prof. Dr. Osman KÖSE

Editörler / Editors
Türkan POLATCI DEMİRKOL
Yunus Emre ÇAKIR

Alan Editörleri
Prof. Dr. Mehmet Ali ÜNAL, Osmanlı Medeniyeti ve Müessesleri Tarihi
Prof. Dr. Bünyamin KOCAOĞLU, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi
Prof. Dr. Muhammed Bilal ÇELİK, Genel Türk Tarihi
Prof. Dr. Hüseyin ÜRETEN, Eskiçağ Tarihi
Prof. Dr. Tülay METİN, Ortaçağ Tarihi
Doç. Dr. Özlem GENÇ, Ortaçağ Tarihi
Doç. Dr. Musa KILIÇ, Yakınçağ Tarihi
Doç. Dr. Hilal ÇİFTÇİ, Yeniçağ Tarihi

Dil Editörleri / Language Editors
Ahmet Görgen - İzmir Katip Çelebi Üniversitesi (Almanca Dil Editörü)
Esra Ericekli- Çankırı Karatekin Üniversitesi (Fransızca Dil Editörü)
Hilal Çiftçi - Çankırı Karatekin Üniversitesi (İngilizce Dil Editörü)
Yasemin Ulutürk Sakarya - İstanbul Sağlık Bilimleri Üniversitesi (Türkçe Dil Editörü)

Kapak Tasarımı
Sena Sengir Aydın
(Kapak Resmi: https://travelatelier.com/blog/piri-reis/ (15.02.2022))

Yayın Kurulu / Editorial Board
Abdullah Şevki Duymaz -Adnan Jahić - Aleksandar Kadijevic - Ayşen Sina - Božidar Jezernik - Camelia Elena Călin - Erkan Göksu - Fatih Demirel, Hasan Babacan - Hüseyin Üreten - Jedrzej Paszkiewicz - Kujtim Nuro - Muhammet Bilal Çelik - Redzep Škrijelj - Zafer Gölen - Gülay Sarıçoban - Liliana Boşcan

Temsilcilikler / Country Representatives
Almanya: Eva Maria Stolberg (Dr.; University of Disburg-Essen, Almanya)
Arnavutluk: Hasan Bello (Dr.; Albanoloji Araştırma Merkezi-Tarih Enstitüsü, Arnavutluk)
Hırvatistan: Anđelko Vlašić (Dr., Zagreb Üniversitesi-Hırvatistan)
Romanya : Liliana Boşcan, (Doç. Dr. Bükreş Üniversitesi, Romanya)
Sırbistan: Redzep Škrijelj, (Prof. Dr.; Novi Pazar Devlet Üniversitesi, Sırbistan)
Slovenya: Božidar Jezernik (Prof. Dr.; University of Ljubljana , Slovenya)
Yunanistan: Esra Özsüer, (Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi, Türkiye)
Kuzey Makedonya; (Prof. Dr. Numan Aruç, MANU, Kuzey Makedonya)
Kırgızistan; (Dr. Gökçe Yoğurtçu, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, Kırgızistan)
Kazakistan, (Dr. Talgat Moldabay, LN Gumilyov Avrasya Ulusal Üniversitesi, Kazakistan)
Özbekistan; (Prof. Dr. Gülnaz SATTAROVA, Özbekistan)

History Studies
www.historystudies.net

HISTORY STUDIES
Uluslararası Hakemli Dergi / International Journal of History
Cilt / Volume 15/2, Mayıs / May 2023

Bu Sayının Hakemleri / Referees of this issue

Prof. Dr. Abidin TEMİZER - Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Prof. Dr. Behset KARACA - Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Fatih DEMİREL - Bursa Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Gürsoy ŞAHİN - Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. İlknur TAŞ - Hitit Üniversitesi
Prof. Dr. Mucize ÜNLÜ - Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK - Samsun Üniversitesi
Prof. Dr. Salim GÖKÇEN - Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf KILIÇ - Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Ali Servet ÖNCÜ - Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Ayşe ÖZKAN - Çankırı Karatekin Üniversitesi
Doç. Dr. Bayram Arif KÖSE - Artvin Çoruh Üniversitesi
Doç. Dr. Burak Gani EROL - Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Doç. Dr. Esma ÖZ KİRİŞ - Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doç. Dr. Fahri KILIÇ - Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Doç. Dr. Hadi BELGE - Amasya Üniversitesi
Doç. Dr. İlkay ERKEN - Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Doç. Dr. Tekin İDEM - Batman Üniversitesi
Doç. Dr. Yasin TOPALOĞLU - Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Yunus İNCE - Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Doç. Dr. Zübeyde GÜNEŞ YAĞCI - Balıkesir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GÖRGEN - İzmir Demokrasi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Özkan Özer KESKİN - Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yakup YILMAZ - Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Ahmet SEZGİN - Çankırı Karatekin Üniversitesi

HISTORY STUDIES
Uluslararası Hakemli Dergi / International Journal of History
Volume 15/2, May 2023

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Prof. Dr. Serpil Sürmeli **171-196**
ERTUĞRUL FACİASINDAN KURTULAN ÇARKÇI YÜZBAŞI MEHMED ALİ (BALKIR)'IN HATIRALARI
The Memoirs of Engineer Captain Mehmed Ali (Balkır) Who Survived the Tragedy of Ertuğrul

Dr. Ahmet Emin Dağ **197-220**
ATATÜRK DÖNEMİNDE SURİYE: FEDERASYON FİKRİNDEN AYRIŞMAYA İLİŞKİLERİN 20 YILI (1918-1938)
Syria in the Ataturk Era: 20 Years of Relationships from Federation Idea to Disintegration (1918-1938)

Dr. Öğr. Üyesi Ceren Uçan **221-235**
THE NINETEENTH-CENTURY UPRISINGS IN THE OTTOMAN BALKANS
Osmanlı Balkanlarında On Dokuzuncu Yüzyıl Ayaklanmaları

Dr. Öğr. Üyesi Sebahattin Usta **237-254**
OSMANLI DEVLETİ'NDE İSTİKRAZ UYGULAMALARINA BİR ÖRNEK: 1687 TRABZON İMDÂDİYYESİ
An Example of Borrowing Practices in The Ottoman Empire: 1687 Trabzon Imdadiyye

Dr. Öğr. Üyesi Selçuk Demir **255-277**
BİR OSMANLI PAŞASININ GÜNDELİK HAYATI: SİLAHDAR İBRAHİM PAŞA
An Ottoman Pasha's Daily Life: Silahdar İbrahim Pasha

Dr. İsmet Burak Batır **297-296**
10. YÜZYILDA BATÎHA'DA HÜKÜM SÜREN BİR ARAP EMÎRLİĞİ: ŞÂHÎNÎLER
An Arab Emırate Rule in Batīha in The 10th Century: Shahīnīds

Doktora Öğrencisi Büşra Kadıoğlu **297-310**
ON DOKUZ VE YİRMİNCİ ASIR OSMANLI ANA METİNLERİNDE KAVRAMLAR
Concepts in Nineteenth and Twentieth Century Ottoman Main Texts

Dr. Murat Karataş *Yeter Solak* **311-325**
TÜRKİYE'DE ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİNDE MUHALİF BİR FİGÜR: NURİ DEMİRAĞ VE MİLLİ KALKINMA PARTİSİ
An Opportunityfor Nuri Demirağ theNational Development Partythe Transitionto Multiparty Life in Turkey

Doktora Öğrencisi Cemre Aslan **327-345**
ESKİ MEZOPOTAMYA KANUNLARINA GÖRE KADIN KÖLELER
Female Slaves According to Ancient Mesopotamian Laws

Prof. Dr. Ramazan Altınay *Doktora Öğrencisi Esra Çeçen* **347-359**
TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NDE KADINLARIN YÖNETİM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: MOĞOL İSTİLASINA KADAR
The Influences of Women on Management in the Turkey Seljuk State: Until the Mongol Invasion

Arş. Gör. Dr. Çiğdem Dumanlı **361-382**
ÜBER KASCHMIR UND LADAKH IN DIE TAKLAMAKAN-WÜSTE: DIE DEUTSCHE ZENTRALASIEN-EXPEDITION UND DIE OSTTÜRKISTAN BIBLIOGRAPHIE (1927-1928)
Keşmir ve Ladakh Üzerinden Taklamakan Çölü'ne: Alman Orta Asya Keşif Seferi ve Doğu Türkistan Kaynakçası (1927-1928)

Dr. Öğr. Üyesi Erol Çiydem **383-400**
SON DÖNEM OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA İLKÖĞRETİM ALANINDAKİ DÖNÜŞÜMÜ "USUL-İ CEDİD" KAVRAMI ÜZERİNDEN ANLAMAK (1839-1913)
Understanding the Transformation in The Field of Primary Education in the Last Period Ottoman Empire through the Concept of "New Method" (1839-1913)

HISTORY STUDIES
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309- 4688 (Print)
Volume: 15,Issue:2, May 2023
www.historystudies.net

TÜRKİYE'DE ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİNDE MUHALİF BİR FİGÜR: NURİ DEMİRAĞ VE MİLLİ KALKINMA PARTİSİ

An Opportunity for Nuri Demirağ the National Development Party the Transition to Multiparty Life in Turkey

Dr. Murat Karataş
Abdullah Gül Üniversitesi
murat.karatas@agu.edu.tr

Yeter Solak
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
yetersolak@osmaniye.edu.tr

Makale Türü-*ArticleType* : Araştırma Makalesi-ResearchArticle
Geliş Tarihi-*ReceivedDate* : 31.12.2022
Kabul Tarihi-*AcceptedDate* : 02.05.2023
DOI Number : 10.9737/hist.2023.1133

Atıf – Citation: **Murat Karataş & Yeter Solak, "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Muhalif Bir Figür: Nuri Demirağ ve Milli Kalkınma Partisi", *History Studies*, 15/2, Mayıs 2023, s. 311-325.**

International Journal of History Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

We Use Plagiarism Detection
:::plagium

Crossref doi

OPEN ACCESS

HISTORY STUDIES
Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi
International Journal of History
15/2, Mayıs–May 2023
311-325
Araştırma Makalesi

TÜRKİYE'DE ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİNDE MUHALİF BİR FİGÜR: NURİ DEMİRAĞ VE MİLLİ KALKINMA PARTİSİ

An Opportunity for Nuri Demirağ the National Development Party the Transition to Multiparty Life in Turkey

Dr. Murat Karataş & Yeter Solak

Öz

Türkiye'de 1923-1945 dönemindesiyasal hayat tek partili özelliği göstermektedir. 1939-1945 yıllarında yaşanan İkinci Dünya Savaşı'na girmeyen Türkiye gerek savaş sürecinde gerekse de savaş sonrasında savaşın getirdiği birtakım olumsuzluklarla karşı karşıya kalmıştır. Bu olumsuzluklar dış ve iç etmenlerin etkisiyle iktidar üzerinde çok partili yaşama geçme konusunda zorlayıcı bir etki yaratmıştır. Türkiye'de gerek iç gerekse de dış şartların zorlamasıyla çok partili hayata geçmek için adım atmaya hazırlandığı sırada Nuri Demirağ Milli Kalkınma Partisi'ni kurmuştur. Parti, siyasal hayatımızda etkin bir varlık gösteremese de partini kuruluşu demokrasi kültürünün tesisi ve çok partili yaşama geçiş döneminde önemli bir katkı sunmuştur. Partinin kurucusu ve başkanı olarak Nuri Demirağ'ın bütün çabalarına rağmen parti içi karışıklıkların sonlanmayışı ve parti etkinliklerinin yanlış noktalardan değerlendirilmesi, partinin siyasal yaşamda silikleşmesine yol açmıştır. 1957 yılında da parti başkanı Nuri Demirağ'ın ölümü üzerine parti kurulunun toplanamaması nedeniyle Milli kalkınma Partisi'nin siyasal yaşamımızdaki varlığı sesiz sedasız bir şekilde sonlanmıştır. Çalışmam bu manada siyasal yaşamımızdaki demokratikleşme süreci adına önemli bir noktada duran Milli Kalkınma Partisi'nin siyasal serüvenini ele almak ve kurucusu olan Nuri Demirağ'ın süreçteki rolünü ortaya çıkarmayı hedefleyerek literatüre katkı sunma amacındadır.

Anahtar kelimeler: Nuri Demirağ, Milli Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Party.

Abstract

The political life in Turkey during the period of 1923-1945 showed a single-party characteristic. Turkey, which did not enter the Second World War in 1939-1945, faced some negativities brought by the war both during and after the war. These negativities have had a compelling effect on the government to switch to a multi-party system with the effect of external and internal factors. Nuri Demirağ founded the National Development Party while he was preparing to take a step towards a multi-party system in Turkey, forced by both domestic and foreign conditions. Although the party could not show an active presence in our political life, its establishment made an important contribution to the establishment of democracy culture and the Despite all the efforts of Nuri Demirağ as the founder and chairman of the party, the inconsistency in the party and the evaluation of party activities from the wrong points led to the party's indifference in political life. In 1957, the existence of the National Development Party in our political life came to an end quietly due to the fact that the party committee could not convene after the death of the party chairman, Nuri Demirağ.In this sense, our study aims to contribute to the literature by aiming to discuss the political adventure of the National Development Party, which stands at an important point in terms of the democratization process in our political life, and to reveal the role of its founder, Nuri Demirag, in this process.

Keywords: Nuri Demirağ, National Development Party, RepublicanPeople'sParty, DemocratParty.

Giriş

Bu çalışmada, Türkiye'de çok partili hayata geçiş sürecinde ilk muhalefet partisi olma özelliği taşıyan Milli Kalkınma Partisi (MKP) ve onun lideri Nuri Demirağ konu edilmiştir. Ocak 1946'da Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) kadroları içinden çıkan isimlerce kurulan Demokrat Parti'nin (DP) devlet tarafından kabul görmesi[1] MKP'nin başarısını etkileyen en temel sebeplerden birisi olmuştur. Bununla birlikte yaşamı boyunca farklı alanlarda ilkleri gerçekleştiren Demirağ, siyasi alanda partisi ile bir ilke imza atmış ve ardıllarına yol açmıştır. Bu yol açışta parti, Terakkiperver Cumhuriyet Fırka (TCF) ve Serbest Cumhuriyet Fırka (SCF) örneklerinden hareketle kapatılmanın önüne geçmek için dönemin siyasi iktidarı ile çatışmaktan kaçınmıştır. Gerçekleşmesi mümkün olmayan ciddi siyasi söylemlerden uzak duran parti, Türk milletini üzerindeki tek parti dönemi suskunluğunu atma noktasında da cesaretlendirmiştir. Diğer taraftan ülkede liberalizmin yerleşmesini hedefleyen programa sahip parti, Türk milleti nezdinde ciddi karşılık bulamamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasındaki temel sebep ise devletin (sivil-askeri bürokrasi) ve basının partiye dönük '*umursamaz*' tavrı olmuştur. MKP'nin siyasal hayatının konu edildiği bu çalışmada, partinin kuruluşunu hazırlayan siyasi arka plan verildikten sonra partinin, kuruluş ve yaşam sürecine bakılmıştır. Çalışma hazırlanırken ikincil kaynak taraması yapılmış ve bu kaynaklardan çıkan bilgiler karşılaştırılarak tutarlı bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca betimleyici bir nitelik taşıyan bu çalışmada, belirli bir kronolojiye sadık kalınmaya çalışılmış; ancak bilgilerin istenilen düzeyde olmaması kimi noktalarda çalışmayı sınırlandırmıştır.

1.Nuri Demirağ'ın Hayatı

Türkiye'nin iş ve siyaset hayatında iz bırakan Nuri Demirağ, Sivas'ın Divriği ilçesinde Mühürdarzade Ömer Bey ile Ayşe Hanım'ın ilk çocuğu olarak 7 Mayıs 1886'da dünyaya geldi. İlköğrenimini, babasının yaptırdığı Sıbyan Mektebi'nde, Ortaöğrenimini ise Divriği Rüştiyesi'nde tamamladı. Sonrasında babasını erken yaşta kaybetmesi (1889) nedeniyle çalışma hayatına atıldı. Ziraat Bankası'nın açmış olduğu memuriyet sınavını kazanarak, önce Kangal ardından Koçgiri şubelerinde çalıştı. İkinci Meşrutiyetin ilanı (1908) sonrası Maliye Vekâletinin açtığı sınavı kazanan Demirağ, Hasköy Mal Müdürlüğü Refikliğine atandı. Bu süreçte Maliye Mekteb-i Âlî'sinin derslerine devam eden Nuri Bey, aynı zamanda Darülfünun'da verilen konferansları takip etmenin yanı sıra Fransızca öğrenmeye çalıştı.[2]

Birinci Dünya Savaşı sonrasına kadar Maliye Vekâleti bünyesinde farklı memuriyetlerde bulunan Demirağ, Mütareke döneminde Beyoğlu Tatavla Şubesinin teftişi sırasında bir grup Rum ile yaşadığı tartışma üzerine memuriyetten istifa etti. Bundan sonra tüm birikimiyle[3] sigara kâğıdı işine giren Demirağ, kısa zamanda "*Türk Zaferi*" adıyla sigara kâğıdını piyasaya çıkarttı. Ayrıca bu dönemde Maçka mıntıkasının sorumluluğunu üstlenerek Ankara merkezli kurtuluş mücadelesine destek verdi.[4] 1920'de memuriyetten istifa edip yaklaşık 250 liralık bir sermaye ile ticarete atılan Nuri Bey'in serveti 1935 yılının sonunda 11 milyon birikime ulaştı. Şakir'in de ifade ettiği gibi "*Onun zenginliği harp zenginliği değildi. Talih oyunları ile zengin olmamış, kirli işlere asla girmemişti. Bütün servetini ölçülü ve hesaplı hareketlerle kazanmıştı. Milletten*

[1] Gevgili'ye göre, İnönü bu süreçte tek partiden çok partiye geçiliyor görüntüsü altında ülkede iki partili sistem kurmayı bunu yaparken de CHP içerisinde bir arınma/temizlenme yapmayı amaçlamıştır. Ali Gevgili, *Yükseliş ve Düşüş*, Bağlam Yayınları, İstanbul 1987, s. 34-35.
[2] Ziya Şakir, *Nuri Demirağ Kimdir?* Fikir Yayınları, İstanbul 2016, s. 12-34.
[3] Nuri Bey ticarete atılma kararı verdiğinde piyasa da oldukça varlıklı yabancı uyruklu iş insanlarından oluşan bir zümre etkindi. Nuri demirağ ise bu piyasada var olmak için azmi ve 50 altında oluşan sermayesiyle işe başlamıştı Şakir, *a.g.e*, s. 38.
[4] Necmettin Deliorman, *Nuri Demirağ'ın Hayatı ve Mücadeleleri*, Nuri Demirağ Matbaası, İstanbul 1957, s. 7-25.

aldığını yine milletin menfaatine harcamaya inanmıştı."[5] Demirağ'a göre çok para kazanmakla, kazanılan paranın doğru sahalarda harcanması çok farklı idi. O, ticaret yapan, para kazanan ve çalışma sahası olarak ülkenin kalkınmasına destek olacak alanı yatırım sahası olarak seçen bir girişimciydi.

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte ülkenin imar ve inşası süreci başladığında Nuri Bey, başta demiryolu olmak üzere farklı alanlarda da müteahitlik yaptı. Bu süreçte Samsun-Sivas Demiryolu başta olmak üzere ülkenin bütününde yaptığı yaklaşık 1000 km'lik demiryolu yatırımları nedeniyle kendisine Atatürk tarafından "*Demirağ"* soyadı verildi.[6] Nuri Bey demirağlarla ördüğü memleketinin farklı illerinde inşa ettiği evleriyle de ülkenin yeniden imarına katkıda bulunmuştu. Ayrıca farklı alanlarda atılımlar yapan Demirağ ülke ticaretinde etkin konumda olan girişimci iş insanlarından biri olarak dönemde yükselen bir değer olan havacılık alanında da atılım yapma kararı aldı.

Türkiye'de özel sektörde ilk uçak fabrikasını kuran, uçak ve planör üreten Demirağ, 16 Şubat 1925'te Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal tarafından "*İstikbal Göklerdedir*" sözü ile açılan Türk Tayyare Cemiyeti'nin faaliyetlerine destek olmayı hedeflemişti. Türk tasarımı uçak üretmenin zor ve pahalı bir iş olduğunun farkında olan Demirağ'ın bu alandaki ortağı Uçak Mühendisi Selahattin Alan oldu. Çalışmaları dönemin Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak ve Hava Müsteşarı Zeki Doğan tarafından desteklenen Demirağ, on yıllık bir faaliyet programı hazırlattı. Bu programın ilk ayağı Beşiktaş'ta "*Tayyare Etüd Atölyesi*" ve Divriği'de "*Büyük Gök Okulu*" oldu. İlk yerli uçağı Ağustos 1941'de İstanbul'dan Divriği'ye uçuran Demirağ, aynı yılın sonbaharında 12 uçaklık bir filoyu, İstanbul'dan Adana, Ankara, Bursa, Elâzığ, Eskişehir, Konya, Kütahya ve Malatya semalarında uçurarak Türk insanına, uçak yapabileceğini gösterdi.[7]

Gök Okulu ile pilot yetiştirmeyi ayrıca uçakların bakımını ve teknik desteğini sağlayacak personeli yetiştirmeyi hedefleyen Demirağ, bu okuldan mezun olacak öğrencilerin Cumhuriyete, vatana, milli ve manevi değerlere bağlı olmasını ayrıca "*işretten, oyundan, iffetsizlikten, eğrilikten, tembellikten ve zulümkarlıktan uzak durmalarını*"[8] istedi. Bunlara ek olarak Demirağ, Türkiye'nin ilk paraşüt üretim merkezini İstanbul'da hayata geçirdi. Bu üretim için Hüseyin Avni Paşa Korusunu satın aldı. Burada paraşütün hammaddesinin ipek olması nedeniyle dut ağacı ve ipek böceği yetiştirerek ilk paraşüt imalatını gerçekleştirdi.[9]

HISTORY STUDIES
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY
313
15 / 2

2. Tek Partiden Çok Partili Sisteme Geçiş

İkinci Dünya Savaşı nihayete erdiğinde CHP içinde bir kesim Atatürk'ün mirası olarak görülen demokratikleşme adına zaruri görülen çok partili yaşama geçmenin zamanının geldiği görüşündeydi. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte, dünya ABD ve Sovyetler Birliği ekseninde iki kutba ayrıldı. Uluslararası alanda yeni ideolojik, ekonomik ve siyasal ilişkilerin oluşturulduğu bu dönemde, ABD ve Sovyetler Birliği söz konusu alanlarda, dünyanın geri kalanıyla ilişkilerini düzenlemeye çalışmaktaydılar. Türkiye ise İkinci Dünya Savaşına girmeyerek '*tarafsızlık politikası*' izlemiş ancak savaş sonrası dönemde bu politikasından dolayı

[5] Şakir, *age*, s. 4.
[6] Osman Yalçın, Mühürdarzade Nuri Bey'in (Demirağ) Hayatı ve Çalışmaları (1886-1957), *Ankara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 44, Güz 2009, s. 748-749.
[7] Yalçın, *age*, s. 754.
[8] Murat Karataş, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkçü Dergiciliğin Bir Örneği Olarak Gök-Börü Dergisi", *Journal of Universal History Studies*, 2(1), 2019, s. 143.
[9] Fatih M. Dervişoğlu, *Türkiye'nin Havacılık Efsanesi: Nuri Demirağ*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2019, s, 102.

başta Sovyetler olmak üzere ABD ve İngiltere'den geleceğe dönük olumsuz sinyaller almıştı.[10] Bir tarafta hükümetler tarafından her an savaşa girilebileceği kaygısıyla oluşturulan savaş ekonomisinin ortaya çıkardığı iç hoşnutsuzluklar diğer tarafta savaş yıllarında izlenen tarafsızlık politikasının sebep olduğu dış hoşnutsuzluklar Milli Şef/İnönü yönetimini yenidünya düzeninin oluşturacağı ekonomik ve siyasi gerçeklik yönünde adım atmaya zorlamıştır.[11]

İsmet İnönü'nün elinde bu süreçte ortaya çıkan sorunları çözümlemek adına üç yol vardı. Birincisi bütün hoşnutsuzluklara karşı halk ve CHP içinde değişim isteyen kesimin isteklerini göz ardı ederek var olan yapıyı sürdürmek ve güçlendirmekti. Bu seçeneğin savunuculuğu yapan kişi sayısının çok olmadığı kısa sürede ortaya çıkmıştır. İkinci yol Türkiye'nin modernleşmesi adına uygulan hükümet icraatlarının gözden geçilerek güncellenmesi gerekliliğidir. Üçüncü yol ise çok partili yaşama geçerek sistemin eksikliklerinin giderilerek demokratikleşmesini sağlamaktır. Bu süreçte İnönü yönetiminin tercihi ABD'nin başını çektiği Batı dünyasına yaklaşarak demokrasi yolundaki eksiklerini çok partili sisteme geçerek giderme yoluna gitmek olmuştur.[12] Türkiye'deki yaygın kanaate göre bu dönemde çok partili hayata geçme kararını ortaya çıkaran etmen, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den toprak talebine karşı, Batılı devletlerin desteğini kazanmayı amaçlayan, dış politika kaygısı oldu.[13] Bu görüş sahiplerinin ifade ettiğine göre dönemde savunmasız ve yalnız olan Türkiye, Batının müttefiki olmanın sağlayacağı avantajlardan yararlanmak isterken aynı zamanda Batı ile ilişkilerini geliştirerek onların liberalleşme yönündeki bazı isteklerini yerine getirmişti.[14] Başka bir şekilde söylemek gerekirse İnönü yönetiminin bu adımı atmasında Sovyetlerin 19 Mart 1945 tarihinde Moskova elçisi Selim Sarper'e 17 Aralık 1925 tarihli Dostluk Antlaşması'nın 7 Kasım 1935 tarihli protokol hükümleri çerçevesinde feshedildiğini bildirmeleri etkili olmuştu.[15] Nitekim Cumhurbaşkanı İnönü San Francisco Konferansı'na giden heyete, çok yakın bir zamanda Türkiye'de çok partili sisteme geçme konusunda kararlı olduğunu ABD'lilere net bir dille anlatılması görevi vermişti.[16]

Diğer taraftan İnönü'nün 1945 yılında çok partili hayata geçme kararında, Sovyet tehdidine dönük Batının desteğinin kazanılması amacı güdülmekle birlikte böyle önemli bir adımı tek bir etmenle açıklamak doğru değildir. Bu noktada İnönü'nün söz konusu önemli kararını, dönemin iç koşullarını da göz önüne alarak, açıklamak gerekmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'sine bakıldığında CHP'ye karşı, toplumun farklı katmanlarında muhalefet olduğu görülmektedir.[17] Tek parti dönemi CHP'sine karşı halkın tepkisini doğuran iki temel sebep söylemek gerekirse bunlardan ilki Cumhuriyetin ilanıyla birlikte uygulamaya konulan modernleşme projesidir. Kemalist seçkinler bu projeyi, toplumun geniş kesimlerine ulaştırabilmek için tavizsiz politikalar uygulamışlardır. Bu politikalar ise devlet ve toplum arasında kopukluk meydana getirmiştir. Söz konusu kopukluk yönetimin halka karşı

[10] Bu süreçte yaşananlar için Bkz. Metin Toker, *Türkiye Üzerinde 1945 Kâbusu*, Akis Yayınları, Ankara, 1971.
[11] Murat Karataş, "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinin İç ve Dış Dinamikleri Üzerine Bir Değerlendirme", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, C. 11, S. 32, Yaz-2022, s. 303-323.
[12] Necdet Ekinci, *Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1997, s. 289.
[13] Ümit Özdağ, *Atatürk İnönü Dönemlerinde Türk Silahlı Kuvvetleri*, Kripto Kitaplar, Ankara 2017, s. 169.
[14] Mustafa Çufalı, *Türkiye'de Demokrasi'ye Geçiş Dönemi (1945-1950)*, Babil Yayıncılık, Ankara 2004, s. 37; H. Bayram Kaçmazoğlu, *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, Birey Yayıncılık, İstanbul 1988, s. 14.
[15] Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, C: 2, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 560-561.
[16] Efe Sıvış, *Türk Demokrasisinin Sıfır Noktası Amerikan Dışişleri Belgeleri Işığında Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2019, s. 386.
[17] Murat Karataş, "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Türkçü Muhalefetin Örneği Olarak Kızılelma Dergisi", *İlk Çağlardan Modern Döneme Tarihten İzler*, Ed. Osman Köse, Berikan Yayınevi, Ankara 2018, s. 615.; Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950-1995)*, İmge Yayınları, Ankara 2013, s. 15.

modernleşmeyi zorlayan tavrının etkisiyle sonraki süreçte halk ile hükümet arasında kapanmaz bir mesafe ortaya çıkmasına neden olmuştur.[18]

İkinci Dünya Savaşı sonrasında tek parti dönemi CHP'sine karşı halkın tepkisini doğuran ikinci temel sebep ise, İkinci Dünya Savaşı'nın doğurduğu sorunlarla mücadele etmek için hükümetlerce uygulanan savaş ekonomisi olmuştur. Bununla birlikte bu yaygın kanaate karşı çıkanlarda yok değildir. Bunlardan bir kısmına göre Sovyet tehdidi bir sebep olmakla birlikte İnönü bu kararı kendi özgür iradesi ile almıştı.[19]

3. Milli Kalkınma Partisi'nin Kuruluşu

Osmanlı Devleti'nin yıkıntıları üzerinde şekillenen yeni Türk devleti, kuruluş felsefi itibariyle cumhuriyet düşüncesini önceleyen demokratik ilkeler çerçevesinde devlet yönetimi idare etmek arzusuyla kurulmuştur. Gerek yeni kurulan rejimin halka benimsetilmesi sürecinde gerekse dış kaynaklı ülke toprak bütünlüğünü tehdit eden etmenlerden dolayı bir türlü demokratik çok partili hayata geçilememiştir. Yeni kurulan partilerle çok partili yaşam denemeleri olsa da sonu hep hüsranla bitmiş ve tam manasıyla demokratik düzen kurulamamıştır. Atatürk'ün vefatı sonrasında yerine İsmet İnönü'nün geçmesiyle yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde İnönü'nün yönetim anlayışından kaynaklanan bazı sorunlar nedeniyle CHP, halkın nezdinde desteğini kaybetmiş ve gerçekleştirilen uygulamalara karşı toplumda muhalif bir kesim oluşmuştur. Yıllardır yönetimde olan bir iktidar olmanın getirdiği yılgınlıkla beraber halk ve CHP arasında ilişkileri derinden sarsan bir mesafe oluşmuştur. Bu durum İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik yük ve savaşta tarafsız kalmak için gösterilen gayretle birlikte iç meselelerin göz ardı edilmesiyle toplumda yönetime karşı hoşnutsuzluklar artmış ve yönetime alternatif olacak bir seçeneğin gerekliliği değişik kesimler tarafından dillendirilmiştir.[20]

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen arkasından çok partili yaşama geçmenin gerekli hale gelişi iktidarı, siyasal zemini çok partili hayata hazır hale getirmeye zorunlu kılmıştır. Böylece yönetim inkılapların geleceği ve iktidarın gericilerin eline geçme tehlikesine yönelik endişeleri bir kenara bırakarak çok partili yaşama geçebilmek adına politik zemini oluşturmaya çalışmıştır.[21]

Çok partili yaşama geçişi arzulayan ve kendini kanıtlamaya çalışan iktidar İkinci Dünya Savaşı sonrası şartların olgunlaştığını düşünerek muhalif kesimlerin örgütlü bir yapılanmaya kavuşması için muhalif kimseleri sistemin dışına itmeye çalıştı. Bu dönemde girişimci ve saygın bir iş insanı olan Nuri Demirağ İstanbul'da Gök Uçuş Okulu kurma çalışmaları yürütmekteydi. Okulun kuruluş sürecinde prototip aşamadan geçen uçak ve planörler için Türk Hava Kurumu'ndan sipariş alan Demirağ bu alandaki çalışmaları tamamlamak üzere yoğun bir şekilde çalışmaktaydı. Çalışmalar sürerken deneme uçuşu gerçekleştiren bir uçağın Eskişehir'de düşmesi çalışmaları olumsuz etkiledi. Zira daha önceden Türk Hava Kurumu'nun Demirağ'a verdiği uçak ve planör siparişleri kazadan dolayı güvenlik kaygısıyla iptal edildi. Türk Hava Kurumu'nun sipariş iptali kararıyla önemli ölçüde zarara uğrayan Demirağ, kazanın pilotaj hatasından kaynaklandığını belirten rapor aldı ve bu raporla birlikte Cumhurbaşkanı İnönü'ye mağduriyetini bildiren bir mektup yazdı. Atatürk döneminde de girişimcilik yapan Nuri Demirağ'ı bu davranışa

[18] Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çev. Yasemin Saner, İletişim Yay., İstanbul 2012, s. 304.
[19] Haldun Derin, *Çankaya Özel Kalemini Anımsarken (1933-1951)*, Yay. Haz. Cemil Koçak, Doğan Kitap, İstanbul 2017, s. 200.; Metin Toker**,** *Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990, s. 54-81.
[20] B. Zakir Avşar- E. Emre Kaya, "Çok Partili Hayata Geçiş Sonrasında İlk Muhalefet Partisi: Milli Kalkınma Partisi", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi***,** C. 13, S. 2, 2012, s. 113-132.
[21] Yüksel. Kaştan, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Partili Dönemden Çok Partili Döneme Geçişte CHP'nin Yönetim Anlayışındaki Gelişmeler (1938-1950)", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. VII, S. 1, 2006, 123-140.

iten temel sebep onun döneminde bir kayba uğradığında durumu siyaseten ve hukuken çözmek adına siyasilerden yardım alması idi. Fakat bu defa mağduriyet mektubuna bir karşılık bulamaması İnönü yönetimine karşı güvensizliğin oluşmasına sebep oldu.[22]

Devletin kuruluşundan itibaren seçkinci olmakla eleştirdiği İsmet İnönü'nün devleti radikal bir devletçi anlayışla idare etmesi ve girişimciliği desteklemeyerek Nuri Demirağ'ın Türk Hava Kurumu'yla yaşadığı sorunları göz ardı etmesi Demirağ cephesinde siyasete girerek politik düzlemde kendini ifade etme arzusu doğurduğu söylenebilir. Özellikle mektubuna yanıt bulamayışı Nuri Demirağ'ı Cumhurbaşkanı İnönü'ye karşı hayal kırıklığı ve öfkesini artırarak kendini ifade etmek için politik arenada karşı karşıya gelme isteği yarattığı görülmektedir. Liberal ilkeleri benimseyen ve devletçi bir anlayışın devlete zarar vereceğini düşünen Demirağ için politik yaşamda kendini ifade etmek ve liberal düşünceyi temsil eden bir iktidar alternatifi olma düşüncesi de cezbedici olmuştur. O dönem iktidarında muhalif yapılanmaların örgütlenmeleri için müdahaleci bir tavırdan uzak olması MKP'nin kuruluşunun hızlanmasına neden olmuştur.

Demirağ, 7 Temmuz 1945 tarihinde İstanbul Valiliği'ne parti kurma isteğini belirten bir dilekçe yazmış ve parti kurma işlemlerini başlatmak için icazet almak istemiştir. Bu girişim kuruluş dilekçesiyle birlikte Dâhiliye Vekâleti'ne parti nizamnamesinin gönderilmemesi nedeniyle ilk etapta olumlu bir sonuç vermemiştir.[23] 5 Eylül 1945'te dönemin başbakanı Şükrü Saraçoğlu'nun MKP'nin kuruluş dilekçesinin kabul gördüğüne dair beyanı parti için siyasal yaşamdaki ilk kilometre taşı olmuştur. Tek parti yönetimine karşı '*Yeter Artık*' söylemiyle yola çıkan MKP, 22 Eylül 1945 tarihinde gerekli bakanlık izinlerinin alınmasıyla resmen kurulmuştur. Parti merkezi Nuri Demirağ'ın köşkü olurken Parti hizmet binası içinse daha önce Demirağ'ın uçak fabrikası olarak açtığı Beşiktaş'taki fabrika binası seçilmiştir. 27 Ekim 1945 tarihinde parti açılış kutlamaları gerçekleştirilmiştir. Burada yaptığı konuşmada Demirağ partiyi kurma gerekçelerini açıklamış ayrıca ekonomi, demokrasi, dış politika konularını izah etmiş CHP'nin ülkeye hizmet etiğini ancak ekonomide devletçilik prensibinin ülkeye refah getirmediğini söylemiştir. Parti kurucularından Hüseyin Avni Ulaş'ta yaptığı konuşmada Cumhurbaşkanı İnönü'yü CHP'nin başından ayrılarak gerçek anlamda tarafsız davranmaya davet etmiştir.[24]

MKP'nin kuruluşuyla birlikte partinin taşra teşkilatları da kurulmaya başlamıştır. Ağırlıklı olarak Batı Anadolu ve Karadeniz Bölgesinde kurulmuştur. Partinin taşra teşkilatlarının sayısı Mayıs 1946 itibariyle 100 civarındayken 1948 yılına gelindiğinde bu sayı 218'e ulaşmış partiye üye olanların sayısı da 200.000'in üzerine çıkmıştır. Partinin taşra teşkilatlarının kurulması genel olarak sorunsuz olmakla birlikte kimi yerlerde CHP taşra teşkilatlarının engellemeleriyle de karşılaşmıştır[25].

Parti, kurucu üye ve başkanı durumundaki Nuri Bey'in önemli bir girişimci olmasından anlaşılacağı üzere ekonomik anlamda liberalizm yanlısı olmuş ve devletçilik politikalarını girişimciliğin önünde bir engel olarak değerlendirmiştir. Parti yönetimi ekonomik açıdan özgürlükçü ve piyasa koşullarından yana tavır alan bir liberalizmden yana olsalar da sosyal yaşamda muhafazakâr bir duruş sergilemişlerdir. Öyle ki partiye üye olacak kimselerin özelliklerini[26] açıkça ifade eden bir metin belirlenmiş ve partiye üye olan kimseler muhafazakâr

[22] Dervişoğlu, *age*, s, 113-121.
[23] "Kalkınma Partisi", *Cumhuriyet*, 10 Temmuz 1945, s. 1-3.
[24] "Yeni Parti'nin İlk İçtiması", *Cumhuriyet*, 28 Ekim 1945, s. 1-3.
[25] Fatma Kılınçoğlu, *Milli Kalkınma Partisi ve Nuri Demirağ*, (Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep, 2003, s. 90.
[26] Parti üyelik Sartları 'Az zamanda muhtelif kanaatlere bürünerek müteredddi haleti ruhiyeyi taşıyanlar, • Sözü ile içi arasında tezat bulunanlar, • Parti umdelerine ve memleket zararına hareket edenlerle yabancıların emellerine hizmette bulunanlar, • Halk arasında kötü zan ve şöhret taşıyanlar, • Memuriyet vazifesini suiistimal edenler ve bunlara yardımcı bulunanlar, • Makam sahiplerine karşı dalkavukluk edenlerle mütebasbıs (yaltakçı) ve riyakârane hareketlerle benliklerini hasis menfaatlerine feda eyleyenler, • Türk tarihinin kutsiyetine ihanet edenler, • Partinin nüfuzunu

değerlerden uzak bir yaşamdan yana olmayacaklarına dair yemin[27] ederek parti üyesi olarak kabul edilmiştir.

Partinin kurulmasının üzerinden kısa bir süre geçmesiyle parti başkanlığı konusunda kurucu üyeler arasında itilaf ortaya çıkmıştır. Kurucu üyeler Cevat Rıfat Atilhan ile Nuri Demirağ arasında parti başkanlığı için girişilen yarış partiyi yıpratmış ve siyaset arenasında partinin etkinlik gösterememesine neden olmuştur.[28] Parti başkanlığı rekabetinin üzerine parti kuruluşunun üzerinden çok geçmeden diğer kurucu üye olan Hüseyin Avni Ulaş'ın partiden istifası partiyi kapanma riski ile karşı karşıya getirmiştir. Bu iç karışıklıklar içinde Türk siyasal yaşamında etkinlik göstermeye çalışan MKP, iktidar tarafından da görmezden gelinmiştir. Özellikle Cumhurbaşkanı ve aynı zamanda CHP lideri de olan İnönü beyanatlarında partinin kuruluşunun tamamlanıp faaliyete geçmesine rağmen henüz siyasal yaşamda CHP'ye rakip bir siyasal partinin ortaya çıkmadığından dem vuran açıklamalar yapmıştır. Kanaatimizce bu açıklama bilinçli olarak yapılmış ve Cumhurbaşkanı İnönü, Demirağ ve partisini bilinçli bir şekilde yok sayarak politik yarışta saf dışı bırakma niyeti taşımıştır.

Kuruluşuyla siyasal yaşamımıza farklı bir soluk getirme ümidi yaratan MKP iç karışıklıklar ve iktidar tarafının görmezden gelme politikalarına rağmen 1946 belediye seçimlerine katılmıştır.[29] Özellikle iç karışıklıkların parti kurullarını fazlaca meşgul ettiği bir dönemden sonra iktidarın belediye seçimleri dört ay öncesine alma kararı partide endişeye neden olmuştur. İktidarın belediye seçimleri öne alma kararı, MKP tarafından iktidarın muhalefeti hazırlıksız yakalama girişimi olarak değerlendirilmiş ve iktidar şark kurnazlığıyla suçlanmıştır. Belediye seçimlerine girme konusunda kararsız olan Nuri Demirağ, İzmir gezisi sırasında halktan edindiği olumlu intiba ile seçimlere girmenin uygun olacağı düşünmüştür. İzmir gezisi sonrasında parti kurulunu toplayan Demirağ tüm imkânsızlıklara rağmen seçime girmenin önemli olduğunu belirterek parti kurullarını seçime hazırlanmak adına ikna etmiştir. Ayrıca başbakana seçim kanunu ile ilgili olumsuzlukların giderilmesi için bir telgraf çeken Nuri Demirağ'a Başbakanın olumlu bir geri dönüş yapması da seçime giden süreçte partinin belediye seçimlerine girmesini kolaylaştırmıştır. Seçim günü geldiğinde sandık başında CHP ve MKP arasında gerilimli olayların yaşanması muhalefette seçim güvenliğine gölge düştüğü algısı yaratmış ve seçim günü öğleden sonra yayınladığı bir beyanname ile MKP seçimlerden çekildiğini kamuoyuna açıklanmıştır.[30] Ayrıca parti seçimlerden sonra süreçte yaşanan usulsüzlükleri protesto etmek ve seçimin feshini istemek için İstanbul'da miting yapmak istemiş ancak bu girişim Sıkı Yönetim Komutanlığı tarafından reddedilmiş bu gelişme üzerine Danıştay'a başvurulacağı kamuoyuna duyurulmuştur.[31]

suiistimal etmeye çalışanlar, • Parti aleyhine hilafı hakikat isnat ve beyanatta bulunanlar partiye üye olamayacaklardır.' şeklinde belirtilmiştir. *Milli Kalkınma Partisi Nizamnamesi-İzahları ve Köy Kalkınması*, Şaka Matbaası, İstanbul, 1950, s.19-20.

[27] Parti üyelik yemini "Altı nevi fenalığı (işret, oyun, iffetsizlik, eğrilik, tembellik, zulümkârlık) havada, denizde ve karada yapmayacağımı, yapanları gücümün yettiği, dilimin döndüğü kadar yaptırmamaya çalışacağıma, şerefim, vicdanım, varlığım, benliğim, vatanım ve öz Türklüğüm namına ant içiyorum. Ömrüm oldukça bu sayılı fenalıklardan herhangi birini işlersem ve başkalarının fenalıklarını asla fütur getirmeden telkin ve tatlılıkla men'e çalışmazsam, gökler başıma yıkılsın, dağlar beni ezsin, yerler beni yutsun, ırmaklar ve denizler beni boğsun. Her türlü felaket beni yok etsin." şeklindedir. *Milli Kalkınma Partisi Nizamnamesi-İzahları …,* s. 20-22.

[28] Celil Bozkurt, *Yahudilik ve Masonluğa Karşı Cevat Rıfat Atilhan*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2012, s. 176-178.

[29] İsrafil Karataş, "Demokrat Parti'nin 1946 Belediye Seçimlerinde Boykot Stratejisi", *Sosyal Beşerî Bilimler Araştırma, Metodoliji ve Değerlendirme,* Ed. Ruhi İnan & M. Fatih Sansar, Livre de Lyon Yay., Lyon, 2022, s. 64.

[30] "MKP Bir Beyanname Neşrederek Seçimlerden Çekildi", *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1946, s. 1-3; MKP nin seçimden çekildiğini duyurması seçim başladıktan sonraki öğlen saatlerinde gerçekleştiğinden dolayı her seçim merkezine partinin parti organları tarafından seçimlerden çekildiği bilgisi ulaştırılamamıştır. Dolayısıyla gelişmelerden haberdar olmayan seçim bölgelerinde gerçekleştirilen seçim sonuçlarına göre MKP Urfa, Çanakkale, Osmaniye ve Hatay seçim çevrelerinde belde belediye başkanlığı elde etmiştir. Ercan Haytaoğlu, "1945'te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişte Bir İlk Milli Kalkınma Partisi", *Türkler Ansiklopedisi*, C. XVI, Ankara, 2002, s. 794.

[31] "Kalkınma Partisi Miting Yapmak İstiyor", *Cumhuriyet*, 29 Mayıs 1946, s. 1; "Örfi İdare Miting Yapılmasına İzin Vermiyor, *Cumhuriyet*, 1 Haziran 1946, s. 3.

Bunlara ek olarak belediye seçimlerinin devamı niteliğindeki muhtar ihtiyar heyeti seçimlerinin belediye seçimlerinden ileri bir tarihte yapılmasının kararlaştırılması da MKP ile iktidar partisi CHP'nin arasında var olan gerilimin artmasına neden olmuştur.[32]

Tarih 21 Temmuz 1946 günü genel seçimlerinin yapıldığı zamanı gösterdiğinde hala belediye seçimlerinde yapılan usulsüzlüklerle uğraşan ve sonuçlanmayan davalarla ilgilenen bir MKP vardır. Buna rağmen parti yayınladığı beyanname, afiş ve el ilanlarıyla halka ulaşmaya çalışmıştır. Bu noktada örneğin el ilanlarının birisinde "*Vatandaş! iktisadda ve ticarette hürriyet; Çalışmada, düşünmede ve konuşmada hürriyet istiyorsan, Memleketin ve halkın kısa zamanda refaha, umranave sıhhate kavuşmasını arzu ediyorsan reyini MİLLİ KALKINMA PARTİSİNE VER!*" ifadelerine yer verilmiştir.[33]

MKP ralarında Adana, İstanbul ve İzmir'in olduğu 10 ilde seçime katılacağını açıkladı. Parti ayrıca Nuri Demirağ'ın aday olmadığı atmosferde bağımsız adaylar Cihat Baban ve Rauf Orbay'ı destekleyeceğini kamuoyuna duyurdu.[34] Sonuçta sandıktaktan CHP'nin birinci DP'nin ikinci çıktığı seçimlerde MKP hiçbir varlık gösterememiştir. Seçimlerde açık oy, gizli sayım ve seçim sonuçlarının belirtilen süre aşılarak geç açıklanması gibi nedenlerden dolayı iktidara karşı seçim güvenliği konusunda itirazlarda bulunmuştur. Bu durum iktidarla MKP arasında önceden var olan gerilimin artmasına neden olmuştur. 1946'dan 1947 yılına kadar gerek MKP gerekse de DP seçimlerde CHP yöneticilerinin davranışlarını sorgulayan ve parti üyelerini usulsüzlük yapmakla suçlayan açıklamalar yapmıştır. İktidara karşı muhalefetin bu yaklaşımı siyasette suların iyiden iyiye ısınmasına yol açmıştır. Özellikle seçimlerin öne çekilmesini eleştiren MKP, CHP'yi bir dönem daha iktidarda kalabilmek adına usulsüzlüğe başvurmaktan çekinmeyen bir yapıya sahip olmakla suçlamıştır.[35] Seçimler sonrasında da DP'nin, MKP'ye göre daha başarılı olması ve etkin siyasal söylemler geliştirmesi iktidar nezdinde DP'yi MKP'ye nazaran öne çıkarmış ve muhalefet partisi olarak CHP tarafından daha çok muhatap alınan taraf haline getirmiştir. Bu durum MKP'nin politik arena da silikleşmesine neden olsa da MKP'nin CHP'ye yönelik eleştirileri devam etmiştir. DP ve MKP'nin CHP üzerindeki eleştirel söylemlerinin dozunun artması siyasal yaşamdaki havanın sertleşmesine sebep olmuştur. Böyle bir süreçte Cumhurbaşkanı İnönü, siyasi alanda iktidar ve muhalefet partileri arasındaki çekişmelerin ülkede başlayan çok partili hayata geçiş sürecini sıkıntıya sokacağını hissettiğinde ilk olarak 12 Temmuz Beyannamesi'ni kamuoyuna açıklamıştır. Beyanname ile iktidar ve muhalefet partileri arasındaki gerilimi sonlandırmayı amaçlayan Cumhurbaşkanı İnönü, süreçte Başbakan Recep Peker'i görevden alma şeklinde hükümet değişikliğine giderek iç siyasetteki gergin havayı yumuşatmaya çalışmıştır.[36]

Türk siyasal yaşamında partiler arası gerginlikler giderilmeye çalışılıp sükûnetle genel seçimlere gidilmeye çalışılırken MKP'de seçim öncesi iç çalkantılar yeniden baş göstermiştir. Parti yönetimi Nuri Beyi partiyi '*despotik*' bir şekilde idare etmekle suçlayarak partiden ihraç edilmesine yönelik bir karar almıştır. Seçim arifesinde böyle bir kararla sarsılan Nuri Demirağ vilayet makamına kararın iptali için başvursa da kararın yürütme kurulu tarafından usulüne uygun olarak alındığına ve geçerliliğine vurgu yapan bir sonuç çıkmıştır. Vilayet makamının bu kararı üzerine mahkemeye başvuru yapacağını açıklayan Demirağ kurucu üye ve genel başkan olarak partiyi içine düştüğü durumdan çıkarmak için çalışmaya girişmiştir.[37]

[32] H. Bülent Kahraman, *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi- II (1920-1960)*, Agora Kitaplığı, İstanbul 2012, s. 186-188.
[33] Kılınçoğlu, *agt*, s. 101.
[34] "Bir Beyanname Neşredilerek", *Cumhuriyet*, 9 Temmuz 1946, s. 3; "Üç Partinin İstanbul Adayları", *Cumhuriyet*, 13 Haziran 1946, s. 3; "Kalkınma Partisi İstanbul Adaylarını İlan etti", *Cumhuriyet*, 17 Temmuz 1946, s. 1-3.
[35] Hürriyet Konyar, *Ulus Gazetesi CHP ve Kemalist İlkeler,* Bağlam Yayınları, İstanbul,1999, s. 46.
[36] Orhan Özacun, "Siyasi Tarihimizde Milli Kalkınma Partisi", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C. 11, S. 2, 2002,s. 205-233.
[37] Çağatay Benhür, "1945-1946 Yıllarında Türkiye'de Politik Gelişmelere Genel Bir Bakış", *Journol of QafqazUniversity*, 24, 2008, s. 30-41.

Bu dönemde parti yönetimini bir araya getirmek ve delege çoğunluğuna sahip olmak adına Nuri Demirağ'ın grubu ve karşıt görüşlü heyet arasında farklı zamanlar karşılıklı kongreler toplansa da bu girişimler parti yönetiminin birleşmesi adına bir sonuç getirmemiş, parti yöneticileri arasında sükûnet sağlanamamıştır. Nuri Demirağ'ın parti sükûnetini sağlayıp yeniden ipleri ele almak adına gerçekleştirdiği mahkeme başvurusunun sonuçlanıp mahkemenin Demirağ lehine olumlu görüş bildirmesiyle birlikte parti yöneticileri arasındaki sular durulmuş ve parti içi huzur yeniden sağlanmıştır. Parti içi taşların yeniden yerine oturmasıyla MKP kaldığı yerden siyasi faaliyetlerini sürdürmek için yeniden yüzünü politik arenaya dönmüştür. Bu anlamda 1949 yılında gerçekleştirilen parti kongresi partinin bütünleşmesi adına olumlu bir dönüm noktası olmuştur. Kongrede Nuri Demirağ parti içinde yaşanılan sıkıntıların, partinin kuruluş ilkelerinden uzaklaşılmasından dolayı meydana geldiğini savunmuş ve yeniden partinin üzerinde yükseldiği liberal temelli ahlaki ilkelerin öneminin kavranmasıyla parti içi huzurun sağlanacağını vurgulamıştır.[38]

MKP 1949 yılı ara seçimlerine ekonomik durumun kötü olduğu ve böyle bir ortamda seçim yapılmaması gerektiğini söyleyerek seçimlere katılmama kararı almış ve bunu kamuoyuna duyurmuştur. Türkiye'de iktidarın el değiştirdiği 14 Mayıs 1950 seçimlerinde ise, MKP 10 ilde seçimlere katıldı ancak bir varlık gösteremedi. MKP'nin bu seçimlerdeki başarısızlığı kitleleri etkilemeyi başaran DP adaylarının halk tarafından tanınan ve sevilen kimseler olmasına bağlanmıştır.

Seçim sonrası 1952 yılına gelindiğinde ise parti içi huzursuzluk yeniden baş göstermiştir**.** Parti içindeki muhalif kesim Nuri Demirağ hakkında geçmişte yaşananları yeniden gündeme getirerek Demirağ'ı parti yönetiminden uzaklaştırmaya çalışmıştır. Bu yaşanan olumsuzluklara rağmen Nuri Demirağ, 1953 yılında gerçekleştirilen kongrede yeniden genel başkan seçilmiştir. 1954 milletvekilleri seçimlerinde Demokrat Parti (DP) ile yapılan seçim anlaşmasıyla MKP ve DP arasında güç birliğine gidilmiştir. DP listesinden bağımsız milletvekilliği için Sivas'tan aday olan Nuri Demirağ milletvekili seçilmiştir. Böylece ilk kez MKP düşünsel olarak meclis çatısı altında temsil edilme şansı yakalamıştır.[39]

Seçim öncesi DP ile MKP arasında uzlaşmaya varılan konular üzerinden verilen vaatlerin seçim sonrası gündeme alınmayışı Nuri Demirağ'ı üzmüş ve Meclis'te DP karşısında partisinin görüşlerini ifade eden muhalif bir figür konumuna dönüştürmüştür. Meclis'te bulunduğu süreçte partisinin görüşleri üzerinden liberal bir söylem kullanan Demirağ kalkınmanın ve sanayileşmenin önemine dikkat çekmiş, lakin bu kalkınmanın devletçilik politikalarıyla değil liberal ilkeler çerçevesinde gerçekleştirilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Yine Demirağ Meclis çalışmalarında din görevlileri ve milli eğitim politikaları konularında kanun teklifleri vermiş, ayrıca o dönem ülkenin önemli sorunlarından biri olan çiftçiler hakkında hükümetten bilgi alabilmek için soru önergesi vererek Meclis'teki çalışmalara katılım sağlamıştır.[40]

(1954-1957) yılları arasında Meclis'te bulunan Nuri Bey, MKP'nin Meclis'teki temsilcisi olarak çalışmıştır. 1957 seçimlerinde hastalığı nedeniyle aday olmayan Demirağ, aynı yılın 13 Kasım 1957 gününe gelindiğinde vefat etmiştir. MKP ise Nuri Demirağ'ın ölümü üzerine uzun bir süredir siyasi partiler kanunu açısından gerekli olan parti kongrelerinin yapılamayışı nedeniyle 22 Mayıs 1958 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından '*münfesih*' sayılmıştır.[41]

[38] Tekin Erer, *Türkiye' de Parti Kavgaları*, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul 1963.
[39] Muammer Öztürk, "Siyasi Ahlakın İmkânı ve Milli Kalkınma Partisi Nizamnamesi", *FSM İlmi Araştırmalar İnsan Toplum Bilimleri Dergisi*, S. 3, 2014, s. 245-266.
[40] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre X, C.XVI, TBMM Matbaası, Ankara,1957, s. 13.
[41] M. Serhan Yücel, *Türkiye'nin Siyasal Partileri (1859-2006)*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2006, s. 28.; Mustafa Müjdeci, "Türk Basınında Milli Kalkınma Partisi", *Ekev Akademi Dergisi*, S. 25, 2005, s. 188.

4. Milli Kalkınma Partisi'nin Nizamnamesi ve Programı

MKP, liberal temelli değerler üzerine inşa edilmiş bir partidir. Parti programına Amerikan ekonomik sisteminin pratikliğini beğenen Nuri Beyin görüşleri yansımış ve ekonomiye dair kurallarda serbest piyasa ekonomisinin kendine has kurallarıyla yönetilmesi prensibi benimsenmiştir. Parti programı 90 maddelik nizamnamenin özeti durumundaki 12 madden olunmuştur.[42]

Nizamname, diline milliyetçilik düşüncesi ve ahlak olgusu damgasını vurmuştur. Partinin Cumhuriyet rejimini benimsediği belirtilen nizamnamede cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi gerektiği ayrıca meclis yapılanmasına da iki meclisli bir yasama sistemi oluşturulması gerektiği ifade edilmiştir. Bunlara ek olarak seçim sistemi için tek dereceli seçim tercihini parti nizamnamesine koyan MKP, adından da anlaşılacağı üzere sanayi ve kalkınmanın önemine inanmıştır. Diğer taraftan partinin, liberal değerler üzerine kurulu olsa da halkın mutluluğu ve refahının söz konusu olduğu durumlarda sosyal devlet ilkesinin geçerli olması gerektiği belirtilmiş ve bu doğrultuda özellikle halkın refahı konusunda aç, açık, yoksul kalmaması adına çalışmalar yapılacağı nizamnamede yer alan konular olmuştur. Parti nizamnamesinde demokrasinin önemine de dikkat çekilmiş, verginin gelir ölçüsünde tahsili ve askerlik becerisinin küçük yaştan itibaren kazandırılması adına eğitimlerin erken dönemde başlanması gerektiğine dair konulara da yer verilmiştir.

Bunlara ek olarak nizamnamede, ekonomide devlet yönetiminde özgürlükçü bir tavrın olduğu hissedilse de aile ve toplum gibi kavramların öne çıktığı durumlarda daha milli muhafazakâr bir duruş sergilendiği görülmektedir. Özellikle ekonomi alanındaki özgürlükçü tavır işçiler konusunda sergilenmiş ve sendikal hakların geliştirilerek sisteme kazandırılması gerektiğinin altı çizilmiştir. Dış politika da ise yine Amerika örnek alınan ülke olmuştur. Konfederasyon düşüncenin başarıyla uygulandığı bir ülke olarak Amerikan yönetim sistemi örnek alınarak doğulu İslam devletlerini bir araya getirerek konfederasyon şeklinde bir yönetim ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Ayrıca Rusya karşıtı bir politika geliştiren MKP, İkinci Dünya Savaşı'na girilmemesini kaçırılan bir fırsat olarak değerlendirirmiş ve Rusya'nın Türkiye üzerindeki toprak taleplerine ilişkin politikaları şiddetle eleştirmiştir.[43]

Diğer taraftan MKP, nizamnamede eğitim konusunda da öğretmenlerin haklarına ilişkin düzenlemelerin yapılması gerektiği ayrıca sanayinin gelişmesi dolayısıyla kalkınma noktasında teknik üniversitelerin hayata geçirilmesinin önemi vurgulanmıştır. Din konusunda ise akılcı bir din anlayışıyla her şeyin ölçüsünün dini ve ahlaki kurallara dayanması gerektiği dile getirilmiş, bunlara ek olarak köy kalkınmasının sağlanması gerektiği ifade edilmiştir.[44] Bu noktada, köylerin kalkındırılması için gerekli görülen köy imar planlamasına ve ziraat köyleri oluşturulmasına değinilmesi hayli dikkat çekicidir.

MKP nizamnamesine bir bütün olarak bakıldığında kalkınmanın demokrasi ile olacağı ve CHP'den farklı olarak ekonomi alanında tam bir özgürlüğü esas alan liberalizmin benimsendiği görülmektedir. Bunlara ek olarak tek dereceli seçim, Cumhurbaşkanı'nın bir defalığına seçilmesi ve partisiyle ilişkisinin olmaması anlamlıdır. Yine CHP'nin ahlaki değerleri ihmal ettiğini düşünen MKP, nizamnamesinde ahlaki değerlere vurgu yaparak muhafazakâr kitleyi kendine çekmeyi amaçlamıştır. Diğer taraftan demokrasi, liberalizm diyen nizamnamede antidemokratik

[42] *Milli Kalkınma Partisi Nizamnamesi…*, s. 1.

[43] Parti nizannamesinde yer alan maksat belirten girişte ayrıca 1, 2, 21 ve 26. maddelerinde aile ve toplum yapısını şekillendirme adına benimsenecek yaklaşıma dair ilkeler açıklanmıştır. Ayrıca belirtilen maddelerde ahlak vurgusu ve öne çıkan milli değerlerin muhafazasına ilişkin ifadeler aile ve toplum konularında muhafazakâr bir yaklaşım benimsendiğine dair belirtiğimiz görüşümüzü destekler niteliktedir. Bkz. *Milli Kalkınma Partisi Nizamnamesi-İzahları ve Köy Kalkınması*, Şaka Matbaası, İstanbul, 1950.

[44] Milli Kalkınma Partisi Nizamnamesi…,s.8-16

söylemek olarak memurlara oy hakkı verilmemesi ayrıca Ayan meclisi gibi bir talepte bulunması gösterilebilir. Nizamnamede Batı karşıtı İslam dünyası merkezli bir dış politika izlenmesi düşüncesinin ise Cevat Rifat Atilhan'ın etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

MKP nizamnamesinin ve programının oluşturulması ile siyasi faaliyetlerine başlamış, fakat iç karışıklıklar nedeniyle partinin etkinlik gösterememesi bunların âtıl kalmasına yol açmıştır. Ayrıca parti içi kavga ve çekişmeye sahne olan parti toplantılarında üyeler arasındaki gergin havanın giderilmesi ve parti toplantılarının üyeler nezdinde çekici bir hale gelmesi amacıyla parti toplantılarında '*kuzu çevirme*' ikram edilmesi partinin faaliyetlerinin ciddiyetine gölge düşürmüştür. Hemen hemen her toplantıda kuzu çevirme ikramının yapılması partinin '*kuzu partisi*' olarak anılmasına yol açmış, bu durum parti imajının zarar görmesine ve basın başta olmak üzere CHP ve DP'nin MKP'yi ciddi bir siyasal rakip olarak değerlendirmelerinden uzak hale getirmiştir.[45]

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte ülkedeki siyasal hayat yeni bir evreye girmiştir. Atatürk Dönemi diye ifade edilen süreçte devleti kurma ve reformları yapma görevi görecek Halk Fırkası (CHP) bizzat Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından kuruldu. Bu dönemde biri doğal (TCF) biri de yapay (SCF) olmak üzere iki muhalefet partisi kurulduysa da söz konusu partiler ülkenin içinde bulunduğu şartlar, iktidar ve muhalefetin tecrübesizliği vb. nedenlerle kısa ömürlü olmuşlardır. Bu durumun sonucu olarak ülke 1945'in yaz aylarına kadar temel aktörün CHP olduğu tek partili bir dönem yaşamıştır.

Türkiye çok partili hayata İkinci Dünya Savaşı sonrasında hem iç hem de dış şartların ama ağırlıklı olarak dış şartların zorlamasıyla geçmiştir. Bu yeni dönemde rol alan ilk muhalif siyasi parti Milli Kalkınma Partisi olmuştur. Söz konusu parti 1945 yılının sonbaharında Cevat Rifat Atilhan, Hüseyin Avni Ulaş ve Nuri Demirağ tarafından kurulmuştur. Nuri Demirağ, hiç şüphesiz Osmanlı'nın son dönem ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminin önemli girişimci isimlerinden biridir. Girişimcilik alanındaki bilgi birikimi ve becerisiyle ülkenin kuruluş döneminde Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün de dikkatini çekmiştir. Atatürk Döneminde ülkenin demir ağlarla örülmesine katkı sunan Nuri Demirağ, liberal değerleri benimseyen ve uygulayan bir kişiliktir. Girişimci bir ruha sahip Nuri Demirağ farklı alanlarda atılımlar yapan ve idealleri olan biri olarak dönemin etkili isimleri arasında yer almıştır.

Nuri Demirağ'ı dönemde ilk muhalefet partisini kurmaya iten sebebin ekonomiye bağlı ideolojik yaklaşım farkından beslendiğini söylemek mümkündür. Zira Demirağ'ın Atatürk döneminde ticari faaliyetlerinde devletle bir sorun yaşamadığı yaşadıysa kısa sürede sorunları hallettiği görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı koşullarının da etkisiyle İsmet İnönü döneminde aynı yaklaşımı görememesi kendisinde devletçi politikaların ülkeyi geriye götürdüğü ayrıca CHP'nin halktan uzaklaştığı düşüncesini doğurmuştur. Bu nedenle siyaseten kendini ifade etme ve iktidar alternatifi olma isteği duyan Nuri Demirağ 27 Eylül 1945'te MKP'ni kurmuştur.

Yaklaşık on beş yıllık bir süreçte siyasal hayatta yer alan parti iktidarları döneminde ne CHP'ye ne de DP'ye karşı bir varlık gösterememiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında dört temel sebep etkili olmuştur. Bunlardan ilki MKP'nin kuruluşuyla birlikte kurucular arasında ortaya çıkan ihtilafların bir türlü çözülememesi bu anlamda dışa karşı demokrasiyi savunan parti yönetiminin kendi içinde demokrasiyi yerleştirememesi ve liderlik sorunun çözememesi, ikincisi

[45] Alparslan Ceylan, *Milli Kalkınma Partisi (1945-1950)*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2002, s. 48.

MKP'nin kurucularına göre halkta daha fazla karşılığı olan Demokrat Parti'nin kurulması üçüncüsü ise, Temmuz 1946'da yapılan seçimlerde yaşanan usulsüzlüklerin kamuoyu tarafından DP'ye karşı girişilen bir eylem olarak algılanması olmuştur. Diğer taraftan MKP'nin program ve tüzüğüne bir bütün olarak bakıldığında dönemin dış ve iç şartlarının yeterince dikkate alınmadan ağırlıklı olarak Nuri Demirağ'ın görüşleri doğrulusunda hazırlandığı görülmektedir. Bu durumun yukarıda ifade edilen üç sebeple birlikte MKP'ye iktidar, kamuoyu ve basının yeterince ilgi göstermeme sonucunu doğurduğunu söylemek mümkündür.

(1945-1950) döneminde iktidar partisi CHP'ye karşı bir varlık gösteremeyen MKP, 14 Mayıs 1950 seçimleriyle iktidara gelen DP'ye karşıda bir varlık gösterememiş ve kurucu lideri Nuri Demirağ 1954 seçimlerinde DP listesinden bağımsız milletvekili (Sivas) seçilmiştir. Aslında tek başına bu gelişme bile MKP'nin yolun sonuna geldiğini ortya koymuştur. Sonuçta Nuri Demirağ'ın 1957 yılında ölümü partinin sonunu getirmiş ve 22 Mayıs 1958 yılında uzun süredir parti genel kongresi toplanmadığı gerekçesiyle münfesih sayılmıştır.

Türkiye'de çok partili hayata geçişle birlikte farklı ideolojik yönelimlere ve programlara sahip onun üzerinde siyasi parti kurulmuştur. Dönemde MKP'yi bu partilerden ayıran en temel yanı ilk kurulan parti olmasıdır. Son söz olarak siyasal hayatı boyunca gerek MKP'nin gerekse de Nuri Demirağ'ın, beklentileri karşılayamamış olsa da politik yaşama katılması siyasal yaşamımızda kısada olsa demokrasi rüzgârını estirmeyi başarmasına neden olmuştur.

Kaynakça

A. Araştırma ve İnceleme Eserleri

ADIGÜZEL, M. Bahattin, *Türk Havacılığında İz Bırakanlar*, THK Kültür Yayınları, Ankara, 2006.

AKANDERE, Osman, "İkinci Dünya Savaşından Sonra Çok Partili Hayata Geçişte Kurulan İlk Muhalefet Partisi Milli Kalkınma Partisi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1998, S. 4, s.193-211.

AVŞAR, B. Zakir – Emre Kaya,"Çok Partili Hayata Geçiş Sonrasında İlk Muhalefet Partisi: Milli Kalkınma Partisi", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi***,** C.13, S. 2, 2012, s. 113-132.

BENHÜR, Çağatay, "1945-1946 Yıllarında Türkiye'de Politik Gelişmelere Genel Bir Bakış", *Journol of Qafqaz University*, Number 24, 2008, s. 30-41.

BOZKURT, Celil, *Yahudilik ve Masonluğa Karşı Cevat Rıfat Atilhan*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2012.

CEYLAN, Alparslan, *Milli Kalkınma Partisi (1945-1950)*, (Marmara Ünivetsitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2002.

ÇUFALI, Mustafa, *Türkiye'de Demokrasi'ye Geçiş Dönemi (1945-1950)*, Babil Yayıncılık, Ankara 2004.

DELİORMAN, Necmettin, *Nuri Demirağ'ın Hayatı ve Mücadeleleri*, Nuri Demirağ Matbaası, İstanbul 1957.

DERİN, Haldun, *Çankaya Özel Kalemini Anımsarken (1933-1951)*, (Yay. Haz. Cemil Koçak), Doğan Kitap, İstanbul 2017.

ERDEM, D. Fahri, "Cumhuriyet Türkiye'sinin 'Farklı' İş adamı Nuri Demirağ'ın Havacılık Sanayi ve Karadeniz'den Akdeniz'e Bütünsel Kalkınma Projeleri", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 49,2016, s.189-209.

ERER, Tekin, *Türkiye'de Parti Kavgaları*, Ticaret Matbaası, İstanbul 1963.

EKİNCİ, Necdet, *Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997.

GEVGİLİ, Ali, *Yükseliş ve Düşüş*, Bağlam Yayınları, İstanbul 1987.

HAYTOĞLU, Ercan, "1945'te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişte Bir İlk Milli Kalkınma Partisi", *Türkler Ansiklopedisi*, C. XVI, Ankara 2002.

KAÇMAZOĞLU, Bayram, *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, Birey Yayıncılık, İstanbul 1988.

KAHRAMAN, HasanBülent, *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi (1920-1960)*, Agora Kitaplığı, İstanbul 2012.

KARATAŞ, İsrafil, "Demokrat Parti'nin 1946 Belediye Seçimlerinde Boykot Stratejisi", *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma, Metodoliji ve Değerlendirme,* Ed. Ruhi İnan & M. Fatih Sansar, Livre de Lyon Yayınları, Livre 2022, s. 45-77.

KARATAŞ, Murat, "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Türkçü Muhalefetin Örneği Olarak Kızılelma Dergisi", *İlk Çağlardan Modern Döneme TARİHTEN İZLER*, Ed. Osman Köse, Berikan Yayınevi, Ankara 2018, s. 613-637.

_____, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkçü Dergiciliğin Bir Örneği Olarak Gök-Börü Dergisi", *Journal of Universal History Studies*, 2(1), 2019, s. 134-153.

_____,"Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinin İç ve Dış Dinamikleri Üzerine Bir Değerlendirme", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, C. 11, S. 32, Yaz, 2022, s. 303-323.

KAŞTAN, Yüksel, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Partili Dönemden Çok Partili Döneme Geçişte CHP'nin Yönetim Anlayışındaki Gelişmeler (1938-1950)", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. VII, S. 1, Haziran 2006, s. 123-140.

KILINÇOĞLU, Fatma, *Milli Kalkınma Partisi ve Nuri Demirağ*, (Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazianntep, 2003.

KOÇAK, Cemil, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, C. 2, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

KONYAR, Hürriyet, *Ulus Gazetesi CHP ve Kemalist İlkeler,* Bağlam Yayınları, İstanbul 1999.

Milli Kalkınma Partisi Nizamnamesi-İzahları ve Köy Kalkınması, Şaka Matbaası, İstanbul 1950.

MÜJDECİ, Mustafa, "Türk Basınında Milli Kalkınma Partisi", *Ekev Akademi Dergisi*, S. 25, 2005.

ÖZACUN, Orhan, "Siyasi tarihimizde Milli Kalkınma Partisi", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C. 11, S. 2, 2002, s.205-233.

ÖZDAĞ, Ümit, *Atatürk İnönü Dönemlerinde Türk Silahlı Kuvvetleri*, Kripto Kitaplar, Ankara 2017.

ÖZTÜRK, Muammer, "Siyasi Ahlakın İmkânı ve Milli Kalkınma Partisi Nizamnamesi", *FSM İlmi Araştırmalar İnsan Toplum Bilimleri Dergisi*, S. 3, 2014, s.245-266.

Ziya Şakir, *Nuri Demirağ Kimdir?,* Fikir Yayınları, İstanbul 2016.

SIVIŞ, Efe, *Türk Demokrasisinin Sıfır Noktası Amerikan Dışişleri Belgeleri Işığında Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2019.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre X, C.XVI, TBMM Matbası, Ankara1957.

TOKER, Metin, *Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990.

YALÇIN, Osman, "Mühürdarzade Nuri Bey'in (Demirağ) Hayatı ve Çalışmaları (1886-1957)", *Ankara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 44, 2009, s. 743-769.

YÜCEL, M. Serhan, *Türkiye'nin Siyasal Partileri (1859-2006)*, Alfa Yayınları, İstanbul 2006.

ZÜRCHER, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çev. Yasemin Saner, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

B. Süreli Yayınlar (Gazeteler)

"Kalkınma Partisi", *Cumhuriyet*, 10 Temmuz 1945.

"Yeni Parti'nin İlk İçtimaı", *Cumhuriyet*, 28 Ekim 1945.

"MKP Bir Beyanname Neşrederek Seçimlerden Çekildi", *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1946.

"Kalkınma Partisi Miting Yapmak İstiyor", *Cumhuriyet*, 29 Mayıs 1946.

"Örfi İdare Miting Yapılmasına İzin Vermiyor, *Cumhuriyet*, 1 Haziran 1946.

"Bir Beyanname Neşredilerek", *Cumhuriyet*, 9 Temmuz 1946.

"Üç Partinin İstanbul Adayları", *Cumhuriyet*, 13 Haziran 1946.

"Kalkınma Partisi İstanbul Adaylarını İlan etti", *Cumhuriyet*, 17 Temmuz 1946.

Summary

This saying, which belongs to Nuri Demirağ, is actually like a summary of Demirağ's life. Demirağ, who always aims to do better, has taken an entrepreneurial role in making important breakthroughs in the country. As a name who has adopted the principle of progress in his life, he has worked for the development and development of his country. He received the support of Atatürk by drawing the attention of him with the railway project, which was instrumental in taking his surname. This support has inspired him to take new leaps and realize new projects. Demirağ, who focused on aircraft and flight training in the 1940s, had a misfortune while he was trying to take important steps for the development of the country's aviation industry. Demirağ, whose business connections were endangered as a result of his injury, could not find the support he hoped for in order to get things done. This event was shocking for Nuri Bey, who made progress in his life a principle.

Nuri Bey, who was left alone against problems by not being supported politically with his misfortunes, gave rise to a desire to express himself politically. Nuri Bey, who set out with such a spirit, led the establishment of the National Development Party, which adopts Liberal principles with the thought that a party that prioritizes development and supports private initiative will develop the country. It has taken an important step towards the democratization of Turkish political life by establishing the first party that enabled the transition to multi-party life in a short time. Although the establishment of the National Development Party promised great hopes for great democratization on the political ground, the emergence of conflicts within the party shortly after the establishment of the party prevented the party from appearing in the political arena. Nuri Demirağ was wanted to be removed from the party and for a long time since its establishment, the unrest within the party did not end.

The national development party, which could not maintain peace in itself, drew a portrait far from being an alternative to power in political life. In particular, the transformation of party meetings into mutton meetings strengthened this bad view and made the attitude towards the party indifferent on the political ground. Although Nuri Bey did his best to rally the party, the party could not be represented in the parliament until 1954 and could not achieve success. In the 1954 elections, MKP and DP were agreed, and Nuri was allowed to enter the parliament. Nuri tried to take an active stance reflecting the principles of the National Development Party when he was in the parliament. Nuri Bey, who especially made proposals on the rules of social life in the parliament, was evaluated as a name that is involved with the country's issues and seeks solutions to these issues. While Nuri Bey is trying to make his party's voice heard in the Parliament, the opposition within the party is still active. For this reason, no significant effort was made to increase the vote rate and to gain representation, as Nuri could not evaluate the presence of Nuri in the parliament on behalf of the party.

After the death of the party chairman Nuri Demirağ in 1957, the existence of the National Development Party in our political life came to an end quietly, after the party committee could not convene. This silent farewell of the National Development Party was sad for a party that had promised hope with a summer breeze for our political life during the transition to multi-party life with its establishment.

HISTORY STUDIES
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY
325
15 / 2